

SU HAKKI VE BİR MÜDAHALE ARACI OLARAK SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

*The Right to Water and the Privatization of Water
as a Way of Intervention*

Arş. Gör. Ayşenur NARİN¹

ÖZET

Bu çalışmada bir insan hakkı olarak su hakkı ve suyun özelleştirilmesi konuları ele alınmaktadır. Su, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından 2002’de ilan edilen Genel Yorum 15 ile insan hakkı olarak kabul edilmiştir. İlerleyen yıllarda su hakkı uluslararası birçok konferansa konu olduğu gibi ulusal hukukta anayasal olarak tanınmaya başlamıştır. Bugün gelinen noktada su hakkı 160’tan fazla ülke tarafından kabul edilmiş, 28 ülke tarafından da anayasal koruma altına alınmıştır. İki ana bölümden oluşan çalışmanın birinci kısmında, bir insan hakkı olarak su hakkının unsurları ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise özelleştirme uygulamalarının su hakkı ile kesiştiği nokta ortaya konularak suyu ticari bir meta olarak kabul eden anlayışın su hakkına yönelik bir tehdit oluşturduğu düşüncesi gerekelendirilmektedir. Son olarak da özelleştirme uygulamalarının iki ayrı görünümü olarak ambalajlı su ve hidroelektrik santraller su hakkı ile ilişkilendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Su Hakkı, Birleşmiş Milletler Genel Yorum 15, Suyun Özelleştirilmesi, Ambalajlı Su, Hidroelektrik Santraller.

ABSTRACT

In this study, the subjects of water right as a human right and the privatization of the water is discussed. Water was firstly accepted as a human right by General Comment 15 declared by the United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights in 2002. In the forthcoming years, the right to water was subjected to several international conferences and was started to identify constitutionally in national laws. Today, more than 160 countries recognize water right and 28 countries put under protection constitutionally. In the first of the study consist of two parts, the elements of the right to water as a human right is considered. In the second part, firstly the intersection point of right to water and and the privatization of water is revealed ; and then the idea that understanding water as a commodity is a threat to the right to water is justified. Lastly, bottled water and hydroelectric power stations as two views of privatization are associated with water right.

---

¹ Galatasaray Üniversitesi Araştırma Görevlisi, aysenur.narin@gmail.com

Keywords: Water Rights, United Nations General Comment 15, Privatization of Water, Bottled Water, Hydroelectric Power Station.

GİRİŞ

Su, insanlar ve diğer canlılar için en temel yaşam kaynağı olup en klişe ifadesiyle “hayat”tır. Suyun “hayat” olma niteliği ve ona olan bağlılık günlük yaşantı içerisinde tüketilen su miktarına bakılarak rahatlıkla fark edilebilir. Ancak bu bağlılığın boyutları zannedilenin çok daha ötesindedir. Örneğin, günlük bir buçuk litre su tükettiğini düşünen kişi onun üretimi için ayrıca tüketilen üç litre suyu gözden kaçırmaktadır. Daha da genişletecek olursak, bir kâse marul yetiştirmek için 40 litre, bir fincan kahve için 140 litre, bir kilo domates için 185 litre, bir ekmek için 330 litre, bir kilo elma için 1000 litre, bir litre süt için 1100 litre, bir kilo makarna için 1900 litre, bir kot pantolon için 11000 litre ve son olarak bir kilo et için 15000 litre su tüketildiğini fark edememektedir. Ancak, asıl gözden kaçırılan ya da görmezlikten gelinen, 700 milyondan fazla insanın temiz içme suyuna, 2.5 milyardan fazla insanın – dünya nüfusunun üçte birinden daha fazla- ise temizlik için ihtiyaç duyulan suya ulaşamadığı gerçeğidir...

Geçmişten günümüze toplulukların bir araya gelmesini sağlayan su, bir an evvel bir şeyler yapılmadığı takdirde bazı toplulukların ortadan kalkmasında da başrolü üstlenecektir. Kenya’nın kuzeyinde yaşanan su savaşı dikkate alınır, bu öngörünün korku senaryosu yazmaktan ibaret olmadığı da anlaşılacaktır. Nitekim bu bölgede bir yıl yağmur yağmamasının ardından yaşanan kıtlık, iki kabilenin kalan son yeşil vahayı ele geçirmek için mücadele etmesini gerektirmiştir. Öyle ki, vatandaşlar su bulmak için ellerinde silahlar ile arayışa geçmişler ve çok büyük kayıplar vererek varlığı “hayat” olan suyun yokluğunun “ölüm” olduğunu göstermişlerdir.

Görüldüğü gibi su yaşamsal faaliyetler için vazgeçilmez niteliktedir. Dolayısıyla, herkesin yeterli miktarda suya erişebilmesinin sağlanması için suyun bir hak olarak kabul edilmesi talebi yaşam hakkı talebinden çok da farklı değildir. Bu nedenle uluslararası hukukta başlayan düzenlemelerin anayasal ve yasal düzenlemelere de yansıtılması büyük önem teşkil etmektedir. Aksi takdirde su tüketimindeki eşitsizlik çok daha farklı boyutlara ulaşacak, suyu ticari bir meta olarak gören şirketler ile içme suyunun tadını bilmeyenler arasındaki makas daha da açılacaktır. Oysa su, yaşam hakkının bir unsurudur ve kâr hedefleri ile aynı teraziye konularak bir seçenek haline getirilmesi kabul edilemez.

Bu doğrultuda başlayan hukuksal düzenlemeler henüz beklentiyi karşıla-

yacak düzeyde değildir. Buna rağmen su artık 160'tan fazla ülke tarafından hak olarak kabul edilmektedir ve uluslararası ve ulusal çalışmalar tüm hızıyla sürmektedir. Bu çalışmada da suyun bir hak olarak tanınması süreci ve bu hakka yönelik en büyük tehditlerden biri olarak özelleştirme uygulamaları incelenmektedir. İki ana bölümden oluşan çalışmanın birinci kısmında bir insan hakkı olarak su hakkının unsurları, anayasal ve yasal düzenlemelerin kapsamı ele alınmaktadır. Çalışmanın sınırlandırılması amacıyla çok ayrıntılı olmasa da uluslararası hukuk metinleri ile bazı anayasal ve yasal düzenlemelere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise özelleştirme uygulamalarının su hakkı ile kesiştiği nokta ortaya konularak suyu ticari bir meta olarak kabul eden anlayışın su hakkına yönelik bir tehdit oluşturduğu düşüncesi gerekçelendirilmektedir. Son olarak da özelleştirme uygulamalarının iki ayrı görünümü olarak ambalajlı su ve hidroelektrik santraller, Türkiye özelinde değerlendirilerek su hakkı ile ilişkilendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SUYUN BİR HAK OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE HUKUKİ TEMELLERİ

1. ULUSLARARASI HUKUKTA SU HAKKI

1.1. Temel Hukuki Metinler

Bireylerin suya ilişkin hak talepleri ve bir insan hakkı olarak su hakkının düzenlenişi çok eskilere dayanmamaktadır. Bu durum, değişen iklim koşulları ve izlenen siyasi politikaların etkisiyle su sorunlarının ve su hakkına yönelik ihlallerin henüz ortaya çıkmamış olmasıyla rahatlıkla ilişkilendirilebilir. Bunun sonucu olarak da temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği ilk metinlerde bir insan hakkı olarak su hakkına yer verilmemiştir. Önceleri yalnızca suya erişim bakımından sorun yaşayan savaş mağdurları, çocuklar ve kadınları konu alan düzenlemeler, sorunların toplumun bütün kesimlerini etkilemesiyle uluslararası alana doğru yayılmış, 1970'lerin sonlarına gelindiğinde ise su hakkı savunmaları başlamıştır.²

1990'lı yıllarda açıkça tartışılan bir konu haline gelen su, 1992 yılında yapılan Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda bir hak olarak kabul edilmiştir. Bu konferans suyun bir hak olarak ortaya çıkışı bakımından çok değerli olsa da, konferansta "suyun tüm kullanım alanlarında ekonomik değere sahip bir kaynak olduğu ve ekonomik bir meta olarak görülmesi gerektiği" belirtilerek suyun bir mal olduğu talihsiz tespitinde bulunulmuştur. Aynı yıl düzenlenen

---

² TOPÇU, Eral; "Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı", 2009, Ankara, s. 9

Birleşmiş Milletler Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda da suların korunması konusu üzerinde durulmuş, su hem sosyal hem de ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmiştir. İlerleyen yıllarda suyun doğal bir kaynak olarak korunmasına ve insan yaşamı için yeterli erişimin sağlanmasına yönelik konferanslar devam etse de 20'inci yüzyıl sona ererken su sorunu çözülmediği gibi büyümeye devam etmiştir.³

BM Genel Kurulunun 2000 yılında yayınladığı Milenyum Deklarasyonu'nda ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümünde 2015 yılına yönelik bir takım hedefler belirlenmiştir. 2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfusun yarı yarıya azaltılması da Deklarasyonda sayılan hedefler arasındadır. Bu Deklarasyona atfı yapılan BM Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde suyun ekonomik bir değer olduğu anlayışı korunsada suya erişim bakımından dezavantajlıların gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Nihayet 2002 yılında yürürlüğe giren Senegal Nehri Su Şartında sağlıklı suyun "temel bir insan hakkı" olduğu ifade edilmiştir ve böylece su ekonomik temelli olarak değil hak temelli bir yaklaşımla ele alınmıştır.⁴ Bu düzenlemelerin her biri bugün gelinen nokta bakımından ayrı değere sahiptir; ancak su hakkının insan hakları hukukunda yer edinmesi BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin Cenevre'de düzenlediği 29'uncu oturumda getirilen 15 no'lu Genel Yorum ile olmuştur.⁵ Buna göre su hakkı, 11. madde kapsamında yeterli konut ve yeterli beslenme hakkının ve 12. madde kapsamında sağlık hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. 15 No'lu Genel Yorumda suyun yaşam ve sağlık için temel bir kamusal mal olduğu, diğer hakların gerçekleştirilebilmesi için önkoşul olduğu belirtilmiş, su hakkı şu şekilde tanımlanmıştır;

"Bir insan hakkı olarak su hakkı, herkesin yeterli, güvenli, kabul edilebilir, fiziksel olarak erişilebilir ve karşılanabilir suya hakkı olduğunu öngörmektedir."

Genel yorumda su hakkının bu şekilde tanımlanmasıyla hukuki temellendirme de sağlanmıştır. Komiteye göre su hakkının gerçekleştirilmesi için en azından şu üç unsurun varlığı şarttır: a) mevcudiyet, b) kalite ve c) erişilebilirlik.⁶ Genel Yorumda suyun 'yeterli miktarda' olması ifadesinden kişisel ve evsel kullanım için sürekli miktar kastedilse de bunun ölçüsü Dünya Sağlık Ö-

---

³ ŞİRİN, Tolga; "Su Hakkı ve Su Varlığının Korunması İçin Hukuki Dayanaklar" **Su Kanunu Tasarısı, Eleştirisi ve Alternatif Su Kanunu Tasarısı**, AYDESA, 2014, s. 20

⁴ A.g.e., s. 20

⁵ TOPÇU, a.g.e, s. 146

⁶ ŞİRİN, a.g.e., s. 24

gütü'nün verilerine dayanılarak belirlenmiştir. Kalite şartı bakımından ise su hastalık yapıcı mikroorganizmalardan uzak olmalı, suyun hem kişisel kullanım hem de evsel kullanımdaki renk ve kokusu kabul edilebilir nitelikte olmalıdır. Son olarak erişilebilirlik unsuru da ayrımcılık yapılmaksızın herkesin fiziksel, ekonomik ve bilgisel açıdan suya sahip olabildiğini ifade etmektedir.⁷

Su hakkına yönelik süregelen mücadeleler bu hakkın Birleşmiş Milletler nezdinde insan haklarının bir parçası olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Genel Kurul'da kabul edilen *"BM tüm insan haklarının gerçekleştirilmesinin ayrılmaz bir parçası olarak, adil, güvenli ve temiz içme suyu ve suya dayalı sağlık hakkını kabul eder."* maddesiyle su hakkı uluslararası alanda tanınmıştır.⁸ Böylece su, tüm insan haklarının bir parçası olarak ilan edilmiştir.⁹

1.2. Su Hakkının Unsurları

Su hakkına yönelik hukuki düzenlemeler çok eskilere dayanmadığı gibi hakkın içeriği ve bir insan hakkı olarak korunan hukuki değer ne olduğuna ilişkin ayrıntılar genel geçer bir hal almış değildir. Tarihsel sürecine bakıldığında hukuki metinler daha çok suyun önemine ve korunmasına dair hükümler içerirken Genel Yorum 15'te su hakkının içeriğine yönelik ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda suyun normatif içeriği, taraf devletlerin yükümlülükleri, ihlaller, ulusal düzeyde uygulama gibi bir takım hususlara açıklık getirilmiştir.

1.2.1. Mevcudiyet

Su hakkının bir unsuru olarak mevcudiyet kavramı suyun ev içi ve kişisel kullanım için yeterli ve sürekli miktarda olmasını karşılamaktadır. Ev içi ve kişisel kullanım içme suyu, kişisel temizlik, çamaşır yıkama, yemek hazırlama, hane halkı ve evin temizliği anlamına gelmektedir.¹⁰

Yeterli miktarda su anlayışı koşullara ve kişilere göre değişkenlik gösterebilecek bir kavramdır; fakat Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ortalama bir kişi evi içi ve kişisel kullanım olarak günlük 20 lt su tüketmektedir. Bu miktarı 50 lt ye kadar çıkararak yazarlar da mevcuttur.¹¹

---

⁷ TOPÇU, a.g.e., s. 213

⁸ Söz konusu madde 122 ülkenin evet, 41 ülkenin çekimser oyuyla kabul edilmiştir. Türkiye de çekimser oy kullanan ülkeler arasındadır.

⁹ CANGI, Arif Ali; "Ulusal ve Uluslararası Yasa, Sözleşme ve Metinlerde "Su hakkı", **Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu**, Yayına Hazırlayan: Sosyal Değişim Derneği, 2011, s. 68

¹⁰ Genel Yorum 15, s. 12

¹¹ GLEICK, Peter H., "Basic Water Requirements for Human Activities: Meeting Basic Needs"

1.2.2. Kalite

Hukuki bir unsur olarak kalite kavramı da görecelilik arz etmektedir, ancak yine Dünya Sağlık Örgütü'nün verileri dikkate alınarak asgari bir kalite kavramı oluşturmak mümkündür. 15 No'lu Genel Yorum çerçevesinde belirtilen kalite unsuruna göre su güvenilir olmalı ve insan sağlığını tehdit edecek mikro organizmalar, kimyasal maddeler ve radyoaktif atıklar içermemelidir. Bunun yanında su herkes için kabul edilebilir bir renkte, tatta ve kokuda olmalıdır.¹²

1.2.3. Erişilebilirlik

Su hakkı mücadelesinin temel amacı olarak suya erişimin sağlanabilmesi dikkate alındığında bu hakkın bir unsuru olarak erişilebilirlik son derece önemlidir. Nitekim Genel Yorumda da bu başlık altında erişilebilirliğin dört farklı yönü ortaya koyulmuştur: a) fiziksel erişilebilirlik, b) ekonomik erişilebilirlik, c) ayrımcılık yapmama, d) bilgiye erişebilme.

a) Fiziksel Erişilebilirlik: Erişilebilirliğin fiziksel yönü en basit haliyle suyun bireylerin yakınında olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla olağan kullanım için gerekli olan miktarda suya erişim için makul karşılanamayacak mesafenin kat edilmesi zorunluluğu fiziksel erişilebilirlik bakımından su hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Bununla beraber herkesin su kaynaklarına yakın mesafede yaşamadığı da bir gerçektir. Su getirmek için başlarının üzerinde otuz litrelik kovalar ile her gün birkaç saat yürümek zorunda kalan kadınların varlığı ne yazık ki eskilerde kalmamıştır. Örneğin dünyanın en sıcak yerleri arasında gösterilen Güneybatı Mali'nin Kayes Bölgesinde yaşayanlar nehre ancak üç tane göleti geçerek ulaşabildiklerini ve bunu gün içerisinde defalarca yapmaları gerektiğini ifade etmektedirler.¹³

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre erişilebilirlik bakımından ideal olan suya ev içinde ve birden fazla muslukla erişim olsa da mekânsal olarak 100 metre ve zamansal olarak 5 dakika içerisinde suya erişim "orta düzey erişim" kabul edilerek makul karşılanmaktadır. Fiziksel erişilebilirlik bakımından sınır ise mekânsal olarak 1 km ve zamansal olarak 30 dakika olarak kabul edilmekte, bu sınırı aşan haller su hakkının ihlali olarak kabul edilmektedir.¹⁴

b) Ekonomik Erişilebilirlik: Ekonomik erişilebilirlik su ve suyla ilgili olanak ve hizmetlerin bedellerinin herkes tarafından karşılanabilir olması anlamına

---

Water International, 21-2, s. 83-92

¹² A.g.e., s. 12

¹³ BERTRAND, Yann Arthus; "La soif du Monde" , 2012

¹⁴ ŞİRİN, a.g.e., s.24

gelmektedir. Karşılabilirlik su bedelinin çok makul bir seviyeye indirilmesi olarak algılanabilirse de daha da öteye giderek suyun ücretsiz olması talebinde bulunmak çok görülmemelidir. Suyun insan yaşamı için en temel ihtiyaçlardan olduğu düşünüldüğünde, varlık nedeni temel insani ihtiyaçları karşılamak olan sosyal bir devlet için ücretsiz su hizmeti sağlanması abartılı bir talep değildir.¹⁵

İlk bakışta zaten “kıt” olan suyun, ücretsiz olduğu tahayyül edildiğinde israfa sebebiyet vereceği endişesi uyanmaktadır. Ancak günlük kullanımla sınırlandırılan ücretsiz su temini, belirlenen limitin aşılması halinde para ödenecek olması bilinciyle suyun daha da tasarruflu kullanımını teşvik edici nitelikte bir uygulamadır. Nitekim Türkiye’de Dikili Belediyesi’nin 10 tona kadar ücretsiz su dağıtımını uygulamasıyla su tüketiminin azaldığını ortaya koyan uygulaması, bu önerinin sonucu tecrübe edilmiş pratiğini net olarak yansıtmaktadır. Hâlihazırda ev içi kullanımın tamamen “ücretsiz” olduğu İrlanda örneği de gözden kaçırılmamalıdır. Suyun ücretsiz olarak sağlanabilirliği konusunda destekleyici bir diğer husus ise ev içi ve kişisel su kullanımının toplam su kullanımı içerisindeki payıdır. Ev içi ve kişisel su kullanımının dünyadaki su kullanımının yalnızca % 6’sını teşkil ettiği gerçeği dikkate alındığında suyun ücretsiz olmasına yönelik talepler çok daha sağlam bir zemine oturmakta ve aksi yöndeki itirazların ön yargılı ve tutarsız olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶

c) Ayrımcılık Yapmama: Temel hak ve hürriyetlerin hemen hepsi bakımından önem teşkil eden ayrımcılık yasağı su hakkı bakımından da sağlanmalıdır. Özellikle doğal kaynaklar söz konusu olduğunda ortaya çıkan olağan eşitsizlik hali, yatırımlar, nüfus yoğunluğu gibi etkenlerle farklı boyutlara çıkabilmektedir. Dünyada kullanılan suyun % 85’ini nüfusun % 12’sinin tükettiği gerçeği eşitsizliğin boyutunun ortaya konulması bakımından yeterli olsa gerek.

Genel Yorumda ayırım yapmama ilkesi yalnızca ekonomik anlamda değil; ırk, renk, cinsiyet, yaş, din, dil, mülkiyet, siyasal ya da başka fikir gibi tüm eşitsizlik kategorilerini kapsayıcı şekilde düzenlenmiştir. Bu bakımdan taraf devletler, su hakkını hayata geçirecek etkili tedbirler alma yükümlülüğü altındadır ve suyla ilgili tüm hizmetler toplumun en risk altındaki kesimleri de dâhil olmak üzere hukuken yasaklanan herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmadan sağlanmalıdır.¹⁷

d) Bilgiye Erişim: Erişilebilirlik unsuru bakımından üzerinde durulması gereken son husus, “suyla ilgili konularda bilgi talep etme, bilgi alma ve verme”

---

¹⁵ A.g.e., s. 25

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ Genel Yorum, s. 13

olarak tanımlanmaktadır. Bu gereklilik demokratik toplumlarda öne çıkan şeffaflık ilkesinin su hakkı bakımından da yinelenişidir.¹⁸ Bir hakka sahip olmak için sahip olunan hakkı ve sınırlarını bilmek çok önemlidir, su hakkı bakımından da aynı şeyi tekrarlamakta fayda vardır. Dolayısıyla su hakkının varlığından ve ilişkili olarak suya erişimden bahsedebilmek için bireyler su hakkının kullanımını etkileyecek konularda bilgilendirilme, sürece katılabilme ve süreci yönlendirebilme konularında etkili olabilmelidir.

2. ULUSAL HUKUKTA SU HAKKININ TANINMASI

Hürriyetin somutlaştırılmış biçimi olarak ifade edilen hak, hürriyetin gerçekleştirilme aracıdır.¹⁹ Anayasa ve kanunlarda kişiye “hak” olarak tanınan yetkiler beraberinde “isteme yetkisini” de getirir ve bu durumda kişi sahip olduğu hakların devlet ya da kişiler tarafından yerine getirilmesini talep edebilir demektir. Bir insan hakkı olarak su hakkı bakımından da kişiler şüphesiz ki bazı taleplerde bulunabilir. Ancak bunun için kişinin sahip olduğu bu “isteme yetkisinin” dayanağının ortaya konulması gerekmektedir.

Uluslararası hukuk normlarının anayasa dahil bütün iç hukuk kurallarından üstün olduğu genel kabul görmüş tezlerden biri olsa da²⁰, bazı yazarlar uluslararası hukuku iç hukuktan ayırarak uluslararası hukuktaki kuralların iç hukukta doğrudan geçerli olamayacağını savunmaktadır.²¹ Dolayısıyla uluslararası metinlerde çokça yer edinmiş su hakkının talep edilebilir olması için iç hukuktaki yeri önem teşkil etmektedir.

Türkiye de bu çalışmada adı geçen sözleşme ve direktifleri onaylamıştır. Bu sözleşmelerin bir kısmında su hakkına doğrudan yer verilirken bazı metinlerde devletin yükümlülükleri arasında ele alınmıştır. Bunun dışında, su hakkı yaşam hakkının bir parçası olarak da ele alınmaktadır. Dolayısıyla her ihtimalde su hakkı bakımından normatif bir temellendirme yapılabilir; ancak burada önemli olan söz konusu uluslararası metinlerin Türk Hukukunda doğuracağı etkinin ne olacağıdır. Bilindiği gibi Türkiye Anayasası'nın 90. Maddesine göre uluslararası antlaşmalar iç hukukta en azından kanun hükmündedir. Bu yönüyle bakıldığında bir insan hakkı olarak su hakkı Türk hukukuna yabancı bir kavram

---

¹⁸ ŞİRİN, a.g.e., s. 28

¹⁹ KABOĞLU, İbrahim; **Özgürlükler Hukuku**, Alfa, 1993, İstanbul, s.12.

²⁰ GÖZLER, Kemal; **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin, 2010, s. 77

²¹ A.g.e., s. 78; TUNÇ, Hasan; “**Milletlerarası Sözleşmelerin Türk İç Hukukuna Etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle İlgili Örnek Karar İncelemesi**”, Sempozyum, 2000, s. 174

değildir.²² Bunun da ötesinde su yaşam hakkı içerisinde değerlendirildiğinde devlete hem pozitif hem de negatif yükümlülükler yüklemektedir. Bu durumda devlet su hakkının kullanılmasını engelleyen unsurları ortadan kaldırmakla beraber hakkın kullanımını sağlamak için gerekli edimleri yerine getirmekle mükelleftir.²³

2.1. Su Hakkında Anayasal Düzenlemeler

Anayasalar temel hak ve hürriyetler bakımından en güçlü korumayı sağlayan temel metinlerdir. Su hakkı bakımından da bir güvenceden bahsedilecekse en başta anayasal korumanın sağlanması gerekmektedir. Daha önce, anayasalarında su hakkına yönelik düzenlemelerin yer aldığı birçok anayasa olduğu ifade edilse de suyu ve sanitasyonu bir insan hakkı olarak kabul ederek açıkça garanti altına alan ilk anayasanın Uruguay Anayasa'sı olduğu ifade edilmektedir.²⁴ 1967 yılında kabul edilen Anayasa'ya 2004 yılında yapılan değişiklikle su hakkı şu şekilde kabul edilmiştir;

Madde 47

“Çevrenin korunması bir genel çıkar konusudur... Su yaşam için gerekli olan doğal bir kaynaktır.

İçme suyuna erişim ve sanıtasyona²⁵ erişim temel insan haklarını oluştururlar.[...]

Uruguay Anayasası'nda olduğu gibi açıkça temel insan hakkı olarak belirtmemekle beraber bu hakkın yer aldığı başka anayasalar da bulunmaktadır. Bu anayasalar şunlardır: Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Afrika, Filipinler, Malavi, Gambiya, Uganda, Dominik Cumhuriyeti, Belçika, Maldivler, Nijer, Tunus, Kenya, Ekvador, Etiyopya, Zambiya, Uruguay, Meksika, Panama, Kolombiya, Venezüella, Bolivya ve Nikaragua.²⁶ Bunun dışında Hindistan'da da su ve sanitasyon hakkı anayasal garanti altına alınmıştır. Hindistan'da, hukuki metinlerde açık bir şekilde ifade edilmemiş olmasına rağmen, bir çok mahkeme

---

²² ŞİRİN, Tolga; “Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 3-4, sf.157

²³ ÇİÇEK, Erol; Kar mı İnsan Hakkı mı? “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkının Dava Edilebilirliği”, TBB Dergisi, Sayı 80, 2009, s. 218

²⁴ The Rights to Water and Sanitation at the National Level , www.righttowater.info

²⁵ Sanıtasyon: Halk sağlığını korumak amacı ile yüzeylerden gıda kalıntıları, mikroorganizmalar, yabancı maddeler ve temizlik maddeleri kalıntıları gibi kirlerin uzaklaştırılması için alınan önlemlerin tümünü ifade eder.

²⁶ The Human Right to Safe Drinking Water and Sanitation in Law and Policy – **Sourcebook**, WASH United

kararında yaşam hakkı su ve sanitasyon hakkını kapsayacak şekilde yorumlanmaktadır.²⁷

Bu anayasaların her birinde su hakkı farklı şekillerde düzenlemektedir. Bu düzenlemelerin içeriğinin ayrıntılı olarak incelenmesi çalışmanın kapsamı bakımından uygun olmasa da düzenlemelere ilişkin bazı genel tespitlerde bulunmak ve ne şekilde ele alındığına bakmak mümkündür. Öncelikle belirtmek gerekir ki su hakkı daha çok 90'lı yıllardan sonra anayasal olarak ele alınmıştır. 2012 yılı itibarıyla de anayasalarında su hakkına yer veren ülkelerin sayısı yirmi ikidir.²⁸ Bu ülkelerin büyük bir kısmı Afrika Kıtasında yer almaktadır ve hemen hepsi az gelişmiş ülkelerdir. Su hakkına yönelik düzenlemeler bakımından yapılabilecek genel tespitlerden bir diğeri de, bu düzenlemelerin suyun özelleştirilmesine yönelik deneyimler neticesinde anayasalara eklenmiş olmalarıdır. Dolayısıyla anılan anayasalarda suya yönelik hizmetlerin sadece kamu tarafından yerine getirilebileceğine ilişkin düzenlemelerin yoğunlukta oluşu şartı olamamaktadır.

Su hakkı anayasalarda şu şekilde ele alınmaktadır;

Bolivya Anayasası Md. 20

"(...) Su ve kanalizasyona erişim insan haklarıdır ve bu hizmetlerin özelleştirilmesi yasaktır."

Demokratik Kongo Cumhuriyeti Md.48

"Devlet nezh bir konut, içme suyuna ve elektrığe erişim hakkını garanti altına alır."

Ekvador Anayasası Md. 23

"(...) Devlet insanların aşağıdaki haklarını tanır ve garanti eder.

Sağlık, beslenme ve içme suyu, temiz bir çevre, sosyal eğitim, iş, rekreasyon, barınma, giyim ve diğer gerekli hizmetleri sağlayan kaliteli bir yaşam hakkı."

Kenya Anayasası Md.65

"Her kişinin yeterli miktar ve uygun nitelikte su hakkı vardır."

Nigaragua Anayasası Md. 105

---

²⁷ A.g.e.

²⁸ İlk bakışta bu sayının tüm dünya anayasaları karşısında çok az kaldığı düşünülebilirse de, bunda suyun bir sorun olarak değerlendirilmesinin etkisi gözden kaçırılmamalıdır.

“(...) enerji, iletişim, su... temel kamusal hizmetlerin sunumunu teşvik etme, imkan tanıma ve düzenleme Devletin yükümlülüğüdür ve halk bu hizmetlere devredilemez erişim hakkına sahiptir.”

Güney Afrika Md. 27

“ Herkes erişim hakkına sahiptir:

...yeterli gıda ve su...”

Türk hukukunda su hakkına ilişkin doğrudan anayasal bir düzenleme bulunmasa da su hakkı ile ilişkilendirilebilecek anayasal hükümler mevcuttur.²⁹

Bu hükümler şu şekildedir:

1982 Anayasası;

Md. 17:

“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir(...)”

Md. 56:

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. (...)”

Md. 63:

“Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.”

Md.168:

“Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir (...)”

Görüldüğü gibi bu hükümlerde suya bir insan hakkı olarak yer verilmemiştir. Ancak su içme, temizlik, tarım, hayvancılık, sanayi gibi nedenlere bağlı olarak yaşam hakkından ayrı düşünülemez. Aynı şekilde, çevrenin korunması

---

²⁹ A.g.e., s 214

hakkından bahsedilecekse temiz ve sağlıklı bir çevre için suyun önemi yadsınamaz. Bu yönüyle Anayasa'nın 17. ve 56. maddelerini su hakkını kapsayacak şekilde yorumlamak çok da zorlama bir yorum değildir.

2.2. Su Hakkında Yasal Düzenlemeler

Suya ilişkin uluslararası standartların sağlanabilmesi ve herkese yeterli, güvenli, erişilebilir su sağlanabilmesi için anayasal düzenlemeler tek başına yeterli olamamaktadır. Su hakkının hayata geçirilebilmesi ancak anayasal hükümlerin somut, pratik ve etkili yasa ve düzenlemelere dönüştürülebilmesiyle mümkün olacaktır.³⁰

Tüm dünyada açıkça suya ilişkin düzenlemelerin yer aldığı çok sayıda yasa ve düzenleme bulunmaktadır. Özellikle son birkaç yılda kabul edilen yasa ve politikalar, suyun bir hak olarak ele alınmasındaki gereklilik ve haklılığı ortaya koymakta ve yakın bir gelecekte bu eğilimin artacağına ipuçlarını vermektedir.³¹ Su hakkının hukuki olarak temellendirilmesinde yasalarda düzenlenmesi gereken hususlar şu şekilde ifade edilmektedir³²: su ve sanitasyonun mevcudiyeti³³, suya fiziksel erişimin sağlanması, kabul edilebilirliğin sağlanması³⁴, ekonomik erişilebilirliğin sağlanması³⁵ ve suyun kaliteli ve güvenli olması.³⁶ Bu hususların yer aldığı yasal düzenlemeler de bu çalışmada ortaya konulamayacak kadar kapsamlı ve çeşitlidir. Yine de yukarıdaki ölçütlerin somutlaştırılması bakımından birkaç örneğe yer vermek mümkündür.

Endonezya, Su Kaynakları Hakkında Kanun Md.5

“Devlet her kişinin sağlıklı, temiz ve üretken bir yaşamı gerçekleştirmek için, minimum temel günlük kullanım için su alma hakkını garanti eder.”

Cezayir, Su Kanunu Md.3

“Su kaynaklarının kullanımı, yönetimi ve sürdürülebilir gelişmesi konusundaki ilkeler aşağıdadır:

---

³⁰ COHRE, **Centre On Housing Rights and Evictions**, 2004, Legal Resources for The Right to Water and Sanitation International and National Standards, Geneva, January, s. 52

³¹ COHRE, **Centre On Housing Rights and Evictions**, 2008, Legal Resources for the Right to Water and Sanitation International and National Standards, 2nd Edition

³² **Realising the Human Rights to Water and Sanitation: A Handbook**, İkinci Bölüm, s. 33-53

³³ Güney Afrika Su Hizmetleri Kanunu, 1997, 3. Bölüm, Su ve Sanitasyona Erişim Hakkı; Nikaragua, Ulusal Su Kaynakları Kanunu, 2007, md. 71

³⁴ Fransa, Çevre Yasasını Değiştiren Su ve Aquatik Çevreler Hakkında Yasa, 2006, md. 210-1

³⁵ Nambiya Su Kaynakları Yönetimi Kanunu, 2004, md. 26

³⁶ Kosta Rika, Sağlık Kanunu, 5395 sayılı Kanun, 1973 md.267; Endonezya, Su Kaynakları Hakkında Yasa, 2004, md.5

Eşitliğe ve kamusal su ve sanitasyon hizmetleriyle ilgili mevcut mevzuat tarafından ortaya konulan kurallara saygı göstererek, nüfusun temel ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla su ve sanitasyona erişim hakkı.(...)”

Su hakkına ilişkin yasal düzenlemeler yönünden Türk hukukuna bakıldığında su kelimesinin geçtiği hukuki metin bulmak zor olmayacaktır. Ne var ki bu metinlerin içeriği su hakkı talepleri yönünden hayal kırıklığı olmanın ötesine geçmemektedir. Özel hukuk bakımından değerlendirilecek olursa suya ilişkin çok fazla düzenleme olduğu ifade edilebilir. Başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere Yeraltı Suları Hakkında Kanun ve elli civarında hukuksal düzenleme vardır.³⁷

Ancak bu düzenlemelerin hiçbiri bir insan hakkı olarak su talebini karşılamamaktadır. Su hakkının temellendirilmesinde bireylerin suya erişebilmesinin sağlanabilmesi için devletin bir takım yükümlülükleri bulunmaktadır ama 1982 Anayasası ve kanunlar bu türden düzenlemelerin çok gerisinde kalmaktadırlar. Anayasa’da hak olarak kabul edilip, ayrıca bir kanun ile düzenlenmedikçe suya ilişkin meselelerin çözülmesi mümkün gözükmemektedir.³⁸ Su kanunu ihtiyacını karşılamak üzere harekete geçen Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2011 yılında bir taslak hazırlamıştır. Bu taslak suyun korunması, içme suyu ve kullanım bakımından önceliği ve su mevzuatına ilişkin dağınıklığın giderilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte taslağın suyun bir hak olarak değerlendirilmemesi yönüyle birçok eksiği olduğunu da ifade etmek gerekir.³⁹ Bütün bu eksiklere rağmen ifade edildiği gibi Anayasa’da yer alan diğer hükümler çerçevesinde su hakkına dava edilebilir bir nitelik kazandırmak mümkündür. Burada asıl sorumluluk ise yargındır.

2.3. Mahkeme Kararları

Mahkeme kararlarıyla su hakkının tanınması çok büyük ve abartılı bir beklenti değildir. Nitekim Hindistan’da su hakkı Anayasa’da açıkça yer almamaktadır. Ancak yargı, Anayasa’da yer alan “yaşam hakkını” yorumlayarak su hakkının varlığını kabul etmektedir. Yüksek Mahkemeye göre idarenin kişilerin yaşadığı bölgenin yer altı sularından faydalanarak bir başka bölgenin su ihtiyacını karşılaması “yaşam hakkının” ihlali niteliğindedir.⁴⁰

---

³⁷ Türk Medeni Kanunu’nun “Mülkiyet ve irtifak hakkı” başlıklı 756. Maddesi ve yerel adetleri düzenleyen 760. Maddesi konumuz bakımından önemlidir. Bu maddeler bakımından önemli olan, suların özel mülkiyet konusu olsa dahi diğer kişilerin kişisel ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine imkân verecek şekilde koruma altına alınmış olmasıdır.

³⁸ Su Manifestosu, Türkiye Su Meclisi, Rize, 17 Ocak 2010

³⁹ “Su Kanunu Tasarısı” taslak metnin içeriği ve hükümlere yönelik eleştiriler için bkz: GÜNEŞ, Ahmet M., “Su Kanunu Tasarısı Taslağı Üzerine Düşünceler”, **Legal Hukuk Dergisi**- Cilt: 10, Sayı:118, 2012, 888-105

⁴⁰ Attakoya Thangal v. Union of India, p.7, 1990(1) KLT580= AIR 1991 Ker 321.

Türk mahkemeleri bakımından bu yorum tarzının geliştirilmesi çok daha kolay gözükmektedir. Yaşam hakkına ek olarak, Anayasanın 63'üncü maddesi bir tabiat varlığı olarak suyun korunmasını gerektirmektedir. Ayrıca 56'ncı maddede düzenlenen çevrenin korunması hakkı da su hakkı bakımından genişletici yorum yapmaya müsaittir. Tüm bu maddeler Anayasa'da açık bir şekilde ifade edilmeyen su hakkının içtihatlar ile türetilebileceğini ve bu faaliyetin dayanaklarını ortaya koymaktadır.⁴¹

İKİNCİ BÖLÜM: SU HAKKINA YÖNELİK BİR MÜDAHALE OLARAK SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Su hakkının anayasal ve yasal düzenlemeler ile hukuki güvence altına alınması-na yönelik mücadeleler devam etmektedir. Buna karşın, bazı küresel toplantılarda suyun bir hak olarak ele alınması bir tarafa suyun özelleştirilmesini teşvik edici tavsiyelerde bulunmaktadır.⁴² Suyun özelleştirilmesi farklı gerekçelerle birçok ülkede hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Genellikle su hizmetlerinde kalitenin artırılması amacıyla yapıldığı iddia edilen özelleştirmeler sonucunda su ücretlerinde % 300'lere ulaşan artışlar yaşanmıştır. Bu durum, yukarıda unsurları ortaya konulan su hakkı bakımından ciddi tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Su hakkının tam anlamıyla sağlanabilmesi için bu tehlikenin yansımaları üzerinde durulması ve daha fazla yaygınlaştırılmaması önemlidir.

1. SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Birleşmiş Milletler raporlarına göre, 700 milyondan fazla insan temiz içme suyuna, 2.5 milyardan fazla insan – dünya nüfusunun üçte birinden daha fazla- ise temizlik için ihtiyaç duyulan suya ulaşmamaktadır.⁴³ Endişe verici bu veriler iklim koşulları, çevresel faktörler ve artan nüfus dikkate alınarak değerlendirildiğinde geleceğe yönelik pek de iç açıcı olmayan öngörülerde bulunulabilir. Nitekim suyun özelleştirilmesinin gerekliliğini savunanların da öngörülerinin temelinde bu veriler bulunmaktadır.⁴⁴

İçilebilir ve kullanılabilir temiz suya erişim bakımından ortaya konulan bu olumsuz tabloya bakılarak suyun "kıt" olduğu ve insanlığı küresel bir su krizinin beklediği ifade edilmektedir. Bu durum karşısında öne sürülen çözüm ise suyun

---

⁴¹ ŞİRİN, "Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri", s. 158

⁴² KISHIMOTO, Satoko; **World Water Forum Needs To Be More Than Just A Trade Show For Privatisation**, 17 April 2015, www.theguardian.com

⁴³ WHO, **Drinking Water and Sanitation**, 2014 Update, WHO Library Cataloguing- in- Publication Data, s.6

⁴⁴ ARIBOĞA, Ercan; "Yaşam Hakkı Olarak Su", s. 16, www.suhakki.org

korunması ve en verimli şekilde değerlendirilebilmesi için özelleştirilmesidir.⁴⁵ Suyu erişim sorunlarına yönelik bu duyarlılık sevindirici olsa da, önerilen pratik çözüm bazı tereddütleri beraberinde getirmektedir. Amaç suyun korunması mı yoksa özelleştirmelere masumane gerekçeler bulmak mıdır? Bu soruyu cevaplayabilmek için dünya genelindeki ve ülkemizdeki özelleştirme politikalarına kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Su hizmetlerinin özelleştirilmesi, toplumsal fayda gerekçesiyle suyun/su işletmelerinin tümünden ya da kısmi olarak özel şirketlere devredilmesidir. Su ilk defa 1992'de Dublin'de ekonomik bir mal olarak ele alınmıştır. 2000 yılında gerçekleşen Dünya Su Forumu'nda Dünya Su Komisyonu'nun – komisyonun su piyasasında hakim olan üç büyük şirket (Suez, Vivendi, RWE) ile sıkı bağları olduğunu belirtmekte fayda var⁴⁶- yayınladığı bildiri de insanlığın karşılaştığı en ciddi sorun olarak su yönetimi gösterilmiş ve çözüm olarak suyun serbest piyasa ekonomisine açılması gerektiği ileri sürülmüştür.⁴⁷

Özelleştirme uygulamalarının küresel tabanda en etkili destekçisi olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF), ülkelerin kredi taleplerini suyun özelleştirilmesinin kabul edilmesi şartıyla kabul etmektedir. Hal böyle olunca da su şirketleri dünyanın pek çok ülkesinde su yönetimini ele geçirmiş durumdadır. Su endüstrisinin yıllık kârı, petrol sanayinin % 40 'ına ulaşmıştır ve dünya sularının henüz yalnızca % 5'i özelleştirilmiştir.⁴⁸ Bu arada Dünya Bankası, su piyasasının büyüme hedefini revize ettiklerini ve yeni tahminlerin 1 trilyon \$'ı aştığını açıklamıştır. Dolayısıyla, su piyasasının genişliği, sürekliliği ve kâr payı birlikte değerlendirildiğinde, ticari gaye ile hareket eden su şirketlerinin motivasyonunu anlamak zor olmayacaktır!

Suyun özelleştirilmesinde ilk ve bir ölçüde diğerlerine ilham veren örnek Fransa'dır. 1989 yılında Fransa'da su işletmesi Suez su şirketine satılmış ve ardından su ücretlerinde 2 misli artış yaşanmıştır. Halk tepkisi sonrasında kırsal kesimlerdeki işletmeler bakımından belediyeler tekrar söz sahibi olsa da büyük şehirlerde su işleri özel firmaların takdirindedir. Bu haliyle Fransa'da, halk % 150 daha fazla ödeme yaparken 5.2 milyondan

---

⁴⁵ TOPÇU, a.g.e., s. 66

⁴⁶ BOZBEYOĞLU, Fatma; "Su Sermayedir, Sermaye Sermayedarındır!", **Haber Bülteni**, s.75 www.jmo.org.tr

⁴⁷ Gleick, P., Wolff G., Chalecki, E. L. and Reyes, R. "The New Economy of Water: The Risks and Benefits of Globalization and Privatization of Fresh Water", Pacific Institute in Development, Environment and Security, California, 2002, www.pacinst.org (2005), s. 8

⁴⁸ KARTAL, Filiz; "Suyun Metalaşması Suyu Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet", TMMOB Su Politikaları Kongresi, TMH, 454. Sayı, 2009/2, s. 67, www.suhakki.org

fazla insan kalitesi kabul edilemez nitelikte su kullanmıştır.⁴⁹

Fransa ile başlayan özelleştirme uygulamaları dünya genelinde yoğun ilgi görmüştür. Suez şirketinin aynı tarihlere rastlayan bir diğer faaliyet alanı Güney Afrika olmuştur ve 2000 yılı itibariyle halkın büyük çoğunluğu su ihtiyacını halka açık tuvaletlerden sağlamaktadır. Suez şirketi ağlarını Meksika, Arjantin, Almanya ve Avustralya'ya kadar genişletmiş ve su ücretleri % 95'lere kadar artmıştır. Öte yandan Kanada'da suyun özelleştirilmesinin ardından sudaki bakteriler nedeniyle 7 kişi ölmüş ve çok sayıda kişi hastalanmıştır. İngiltere, Hindistan, Bolivya bu uygulamanın diğer örnekleridir.⁵⁰

Bolivya'daki özelleştirme süreci ve sonrasında yaşananlar durumun trajikliğini ve şirketlerin aç gözlülüğünün boyutlarını anlayabilmek için ayrı bir öneme sahiptir. Suyun ticarileştirilmesi yolunda 1990'ların sonunda atılan adımlar 2001 yılında fiili olarak sonuç vermiş ve ilk olarak Cochabamba kentinde uygulamaya konulmuştur. Özelleştirme uygulaması sonucunda su ücretleri %300 oranında artmış, yaklaşık olarak asgari ücretin üçte birine ulaşmıştır. Bunun üzerine halk alternatif çözüm yolu olarak, hendekler kazarak dağlardaki su kaynaklarına ulaşmayı ve evlerin çatılarına kovalar koyarak yağmur suyundan faydalanmayı denemiş ancak özelleştirme yarasınca durdurulmuştur. Zira artık suyun yanında nehirler, bulutlar su şirketlerinin "malı"dır ve halkın havzalara dolacak yağmur suyuna ulaşmaları şirkete karşı hırsızlık suçunun işlenmesi anlamına gelmektedir.

Bu olanlar karşısında çok geçmeden milyonlar sokağa dökülmüş ve isyan başka şehirlere de sıçrayarak büyümüştür. "Cochabamba Su Savaşları" olarak tarihe geçen bu direniş hükümetin devrilmesine giden sürecin de kıvılcımı olmuştur.⁵¹ Nihayetinde direniş hedefine ulaşmış ve özelleştirme yasaları geri çekilmiştir.⁵²

Son olarak Arjantin'deki duruma bakıldığında sonu yine hüsrarla biten bir özelleştirme süreci yaşandığı görülecektir. 1993 yılında Suez şirketi ile Arjantin'in başkenti Buenos Aires şehrinin içme suyu ihtiyacını karşılamak ve sanitasyon hizmetlerini yerine getirmek üzere 30 yıllık bir sözleşme imzalanmıştır. 2002 yılına kadar hükümet su hizmetlerinin kalitesi ve çevresel korumaya ilişkin uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarılar şirket tarafından dikkate alınmadığı gibi su fiyatları art-

⁴⁹ TUNCAELLI, Ö. Eylem; **Bir İnsanlık Suçu Suyun Metalaştırılması**, 26 Mayıs 2008, s.3-6 www.politeknik.org.tr

⁵⁰ A.g.e.

⁵¹ Aktaran; YÜCE, Nuran – İLHAN, Akgün "Akgün Bolivya ve Güney Afrika'da Su Hakkı Mücadeleleri", 10 Aralık 2012 ("**Oscar Olivera ile Görüşme**" 14 Mart 2012, 14 Mart 2012, Marsilya, Fransa)

⁵² Bolivya halkının özelleştirme yasaları karşısında gösterdiği destansı direniş senaristlere ilham kaynağı olmuş ve bu mücadeleyi konu alan "Yağmuru Bile" isimli bir film çekilmiştir.

miş ve halk tepki göstermeye başlamıştır. Nihayet, 2006 yılında Suez şirketi ile olan sözleşme iptal edilmiş⁵³ ve su hizmetleri kamusallaştırılmıştır.⁵⁴ Sözleşmenin iptal edilmesi üzerine Arjantin hükümeti Suez'e 405 milyon dolar tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

2. TÜRKİYE'DE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ VE HİDROELEKTRİK SANTRALLER

Su hakkının tanınması ve korunmasına yönelik düzenlemeler henüz tatmin edici bir noktaya ulaşamamıştır. Buna karşın, uluslararası boyutlarda tanımlanan ve temellendirilen su hakkına yönelik müdahaleler farklı kostümlerle "piyasaya" sunulmaktadır. Dünyadaki trende uygun olarak Türkiye'de de suyun ticarileştirilmesi süreci hız kazanmıştır. Kamusal makamlar ise bir yandan aktif olarak bu süreci yönlendirmekte bir yandan da şirketlerin önünü açan yasal düzenlemelere öncülük ederek sürece katkıda bulunmaktadır.⁵⁵

Türkiye'de de suyun özelleştirilmesi iki ayrı cephede sürdürülmektedir; a) ambalajlı suyun özellikle büyük şehirlerde yaşamın vazgeçilmezleri arasına sokulması ve sulama hizmetlerinin su birliklerine/ kooperatiflerine devredilmesi, b) Yap-İşlet-Devret modeli ile Su Kullanım Hakkı Yasası aracı edilerek baraj ve hidroelektrik santral yapımının yerli ve yabancı şirketlere bırakılması. Her iki uygulama da su hakkına yönelmiş birer müdahale teşkil etmektedir ve her ne kadar "kamu yararı" gerekçesiyle meşrulaştırılmaya çalışılsa da ortaya çıkan sonuçlar ve bazı somut veriler aksi yönde kanaat getirmeye yetecek düzeydedir.

2.1. Ambalajlı Su Sektörü

Türkiye'de 1990'larda su hizmetlerinin teminine ilişkin ciddi sorunlar ortaya çıkması kamu yönetimine olan güvenin sarsılmasını da beraberinde getirmiştir. Neyse ki duyarlı su şirketleri kısa süre sonra imdada yetişmiş ve su hizmetlerinin kalitesi artırılmıştır! Başlangıçta kamu yönetimleri, hizmetlerin bu şirketlere görürülmesi uygulamasına geçici olarak izin verse de 1997 yılında Bakanlık tarafından açık suya alternatif -musluk suyu karşısında alternatiften çok zorunlu tercih teşkil etse de- olarak 19 litrelik polikarbonat damacana ambalajına izin verilmiştir.⁵⁶ Çok geçmeden damacanalarda zorunlu ihtiyaçların bir parçası haline gelmiş ve artık içme suyunun da ötesinde, diş fırçalanması, bebeklerin yıkanması, yemek yapımı gibi hassas durumlarda dahi kullanılabilir hale gelmiştir. Bu durumun bir tercih

---

⁵³ AZPIAZU, Daniel; CASTRO, Jose Estaban, **Aguas Publicas: Buenos Aires in Muddled Waters**, Chapter Four, p. 59-60

⁵⁴ "Arjantin, Suez'e milyonlarca dolar ödeyecek", www.suhakki.org , 14 Nisan 2015

⁵⁵ HAMSİCİ, Mahmut; **Dereler ve İsyanlar**, Nota Bene, 3. Baskı, Ankara, s.66-67

⁵⁶ İLHAN, Akgül; **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, Su Hakkı Kampanyası, 2011, s. 94

meselesi olduğu iddia edilebilir, ancak musluk suyunun kalitesi ile mal arzının sunumundaki başarılı stratejiler birlikte düşünüldüğünde seçimin 'tercih' olmadığını söylemek zor olmayacaktır.

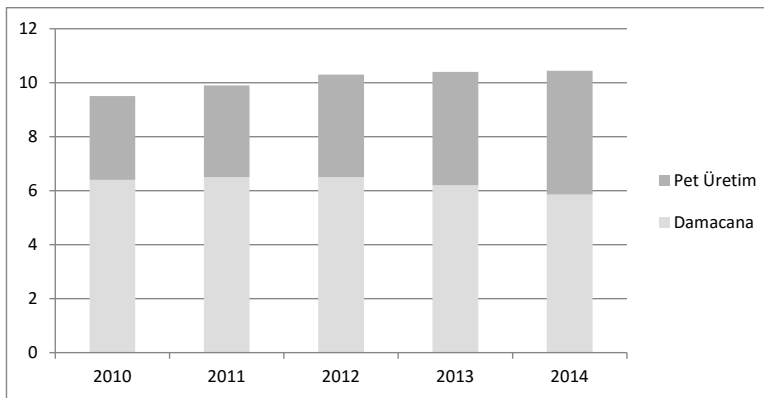
Türkiye Kalkınma Bankası'nın 2005 yılında hazırladığı sektör raporunda kişi başı yıllık ambalajlı su tüketiminin 74,9 litre olduğu ve 2009 yılına gelindiğinde bunun 87,6 litreye ulaşacağı açıklanmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise kişi başı ortalama ambalajlı su tüketimi 126 litre olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde İstanbul'da yapılan bir anket de içme suyu olarak damacana su kullanım oranının % 95,64 olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bugün gelinen noktada su sektörü yıllık %15 büyüme oranıyla en hızlı gelişen pazarların başında gelmekte ve sektörün devleri de üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirerek yatırım bütçelerinden çok daha fazla pay ayırmaktadırlar.⁵⁷ 2011 yılı itibariyle suyun pazar hacmi 3,4 milyar dolara ulaşırken kişi başı su tüketimi de 135 litreyi bulmuştur. Son olarak, ambalajlı su sektörü, Türkiye içecek endüstrisinin % 50'sini oluşturarak üretim kapasitesi bakımından ilk sıraya ulaşmıştır.⁵⁸

Tablo 1. Su Sektörünün Genel Yapısı, (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Toplam Üretim (Milyar Litre)</i>	9,5	9,9	10,3	10,3	10,4
<i>Pazar Büyüklüğü (Milyar TL)</i>	3,3	3,5	3,7	4,1	4,6
<i>Kişi Başı Tüketim/Yıl</i>	128	133	135	135	137

Kaynak: SUDER

Tablo 2. Türkiye'de ambalajlı Su Kullanımı

Kaynak: SUDER

⁵⁷ Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Ambalajlı İçme Suyu Sektörü, 2012, s.5

⁵⁸ A.g.e., 10-15

Bu veriler çeşitlendirerek artırılabilir, ancak çalışmanın kapsamı buna müsaade etmediği gibi su sektörünün piyasadaki konumunu anlamak ve şirketlerin bütçe hacimlerinde suya ayırdıkları geniş alanı anlamlandırmak bakımından yeterlidir. Hali hazırda Türkiye’de 250 den fazla yerli ve yabancı firma su sektöründe rekabet halindedir. Özellikle pet şişe sektöründe, Coca Cola (Damla), Pepsi (Aqua), Nestlé⁵⁹ (Erikli), Danone (Hayat) gibi yabancı dev firmaların hâkimiyeti bulunmakta ve pek çok marka ithal su ile pazara girmeye çalışmaktadır. Öte yandan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hamidiye, Kocaeli Derince Belediyesi Çene, Eskişehir Belediyesi Kalabak markalarıyla su satışı yapmaktadır. Anlaşılan o ki yerli/yabancı firmaların yanında idarenin kendisi de suyun gelecek vadeden sektörler arasında olduğunu gözden kaçırmamış, firmalarla rekabet eder hale gelmiştir.

Gelinilen bu nokta, suyun nasıl da ticari bir meta haline geldiğini çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu uygulamalar su hizmetlerinde yaşanan aksaklıklar karşısında geçici bir çözüm yolu olarak başlatılsa da, zamanla suyun kamusal niteliği göz ardı edilmiş suya ‘mal’ niteliği kazandırılmıştır. Musluk suyunun yeterli kaliteye ulaştırılmaması ve su şirketlerinin uyguladıkları taktikler ambalajlı suyu vazgeçilmez hale getirmiş durumdadır. Su şirketleri bir yandan daha ince plastik kullandıklarını hatta bitkiden plastik elde ettiklerini ilan ederek çevre dostu imajı ortaya koymakta, bir yandan da “buzullardan getirdikleri suyun” doğallığıyla övünmektedirler. Oysa yapılan araştırmalar su şirketlerinin iddialarının gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Ambalajlı suyun pahalılığı bir yana, pek çoğunun musluk suyundan çok da farklı olmadığı, plastik şişelerin doğayı kirlettiği gibi sonuçlar bunlardan en bilinenleridir. Ancak karşı argümanlar bunlarla sınırlı değildir ve bazıları su sektöründeki masumiyet perdesinin aralanması bakımından ayrıca önemlidir. Bunlar şu şekilde örneklendirilebilir;⁶⁰

- Bir litre suyun plastik şişesini yapmak ve suyu şişeye koymak için iki litre su gerekmektedir.
- Şişelenmiş su için kullanılan kaynak suları çevresel olarak hassas bölgelerden gelmektedir.

---

⁵⁹ Nestlé su şirketinin suyu nasıl da milyar dolarlık bir ticarete dönüştürdüğünü konu alan “Şişelenmiş Hayat” isimli film su sektöründeki stratejileri ortaya koymaktadır. “Bottled Life”, İsviçre, 2012

⁶⁰ Bluewashing, Food&Water Watch; “Şişelenmiş Su Endüstrisi”, İngilizce Aslından Çeviren: suhaki.org, Türkiye’de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı, s.34

*** Bluewashing: Bir ürünü, aslında dünyada bulunan yer altı ve yer üstü sularına zarar verdiği halde, su dostuymuş gibi pazarlamaya çalışmaktır.

- Yeraltı suyunu pompalayarak çıkarmak hem yeraltındaki hem de etrafta bulunan göl, nehir, akarsu vb gibi yerlerdeki su seviyesinin azalmasına neden olmaktadır.
- Paketlenmiş içecekler ile karşılaştırıldığında, en düşük su ve karbon ayak izine⁶¹ sahip su, çeşme suyudur.
- 2007'de, ABD'de, şişelenmiş su üretimi için 32 ile 54 milyon varil petrole eşit – yani bir yılda 1.5 milyon arabaya yetecek yakıtı eşdeğer enerji kullanılmıştır.
- Enerji açısından, polietilen tereftalat (PET) şişe üretimi, su çıkarma, şişeleme ve dağıtım işlemleri, çeşme suyu üretiminden 2.000 kat daha fazla maliyetlidir.
- 2006'da, dört su şişesinden sadece biri geri dönüştürülebilmiştir; bu orana göre, milyonlarca ton boş plastik şişesi çöpe gitmiştir.
- Şişelenmiş suyun dağıtımını için enerji kullanılır, dolayısıyla su dağıtımını iklim değişikliğine katkıda bulunan etkenlerden birisidir.

2.2. Hidroelektrik Santraller

Suyun potansiyel enerjisinin kinetik enerjiye dönüştürülmesi yoluyla elde edilen enerji olarak tanımlanan hidroelektrik enerji dışa bağımlılığın azaltılması ve kalkınma hedeflerinin merkezinde yer almaktadır. Bu amaçla dünyanın pek çok yerinde baraj ve hidroelektrik santral yapılmıştır. Bu sayede, enerji elde etmenin yanında tarım alanlarını sulamak, içme suyu temin etmek, yerleşim alanlarını taşkınlardan korumak gibi amaçlar da gerçekleştirilmektedir. HES'lerin yeni istihdam alanı yaratması, kırsal yerleşimlerin sosyoekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunması gibi yararları da azımsanmayacak niteliktedir.⁶² Ne var ki, madalyonun diğer tarafında duran sosyal ve ekolojik kayıplar, özellikle yöre insanının maruz kaldığı sorunlar HES'ler bakımından yeniden bir fayda-zarar analizi yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

2.2.1. Hidroelektrik Santrallerin Ortaya Çıkışı

Türkiye'de baraj yapımı Hititlerle birlikte MÖ. 1300 yılında başlamıştır. Os-

⁶¹ *Karbon Ayak İzi: İnsan Faaliyetlerinin; karbondioksit cinsinden ve üretilen sera gazı miktarı açısından çevreye verdiği zararın ölçüsüdür. Azaltılması için kullandığımız özellikle kağıt ve plastik gibi ürünlerin geri dönüştürülebilir olanlarından tercih etmek, kullandığımız cihazların A ve üstü enerji sınıfında olanları tercih etmek önemlidir.* (BEKİROĞLU Ozan; Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeni Kuralı: Karbon Ayak İzi www.studentsgogreenproject.com)

⁶² GÖKDEMİR, Murat; KÖMÜRCÜ, M. İhsan; EVCİMEN, T. Ulaş, Türkiye'de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Genel Bakış, *TMH Dergisi*, 471, 2012/1, s.21, www.imo.org.tr

manlılar döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam eden çalışmalar 1950'lerden sonra daha da dikkat çekmiş DSİ, İller Bankası, Etibank, Sümerbank tarafından barajlar inşa edilmiştir. Dünya Bankası'nın da devreye girmesiyle Türkiye'de hidrolik yapılara olan ilgi artmış ve bankanın masraf ve ileri teknoloji gerektiren politikaları gereği DSİ, söz konusu yapıların inşası ve işletilmesini özel sektöre açmanın yollarını aramıştır.⁶³ Böylece YİD olarak adlandırılan Yap-İşlet-Devret modeli HES yapımına başlanmış, elektrik üretiminde özel sektör devrine geçilmiştir. İlerleyen yıllarda da özel sektörün bu alandaki faaliyetlerini kolaylaştıran yasal düzenlemelere devam edilmiş 2001 yılında çıkartılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile yeni bir dönem başlamıştır. 2005 yılında çıkartılan 5346 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerji Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" ile birlikte özel sektör tarafından yapılan HES'lerden elektrik üretip satabilme serbestisi getirilmiş, aynı kanunda 2011 yılında yapılan değişiklikle Türkiye'de mini ve mikro HES'lerin önü açılmıştır.⁶⁴

2.2.2. HES'lerin Yol Açtığı Sorunlar

Hidrolik yapılardan olumsuz etkilenen kişilerce başlatılan ve dünyanın pek çok yerinde paralellik gösteren ayaklanmalar sonucu konu uluslararası ilgi görmüş ve bunun sonucunda Dünya Barajlar Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, hidrolik yapılara yönelik eleştiriler konusunda ortak ağız olma işlevini yüklenmiş ve barajların sağladıkları yararlarla oranla çok ağır bir maliyeti olduğuna yönelik önemli tespitlerde bulunmuştur.⁶⁵

Komisyonun 2000 yılında yayınladığı rapora göre 90 milyona yakın insan barajların kurulmasından dolayı yerlerinden edilmiştir, daha en başta yoğun bir biçimde köyden kente göç edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Ekolojik sistem bakımından gözlemlenen sonuçlar ise çok daha iç karartıcı niteliktedir. Akarsularda bağlantının kopması sonucu balıkçılık sektörünün zarar görmesi, 500 bitki ve 22 hayvan türünün nesli tükenme tehlikesi altında olanlar listesine kaydırılması, akarsuların kirlenmesi, iklim değişikliklerinin ortaya çıkması bunlardan en göze çarpanlarıdır. Bu rapor sonrasında Çin Başbakanı yürütülen baraj projesini durdurduklarını ilan etmiş, ABD bir daha büyük baraj inşa etmeyeceğini açıklamış ve Myanmar'da kurulması planlanan hidroelektrik sant-ralden vazgeçilmiştir.

---

⁶³ İLHAN, a.g.e., s.89

⁶⁴ "Türkiye'de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Genel Bakış", İmo Su Yapıları Kurulu (Murat Gökdemir, Murat İhsan Kömürcü, Taylan Ulaş Evcimen), s.20

⁶⁵ AYBOĞA, Ercan; "Barajlara Eleştirel Bir Bakış", Türkiye'de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı, 2012, İstanbul, s.61

Gerçekten de HES'lerin özellikle ekolojik etkileri görmezden gelinemeyecek kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Nehirlerin bütünlüğü bozulmuş, sıyrılan toprak yüzeyi erozyona maruz bırakılmış, tarımsal üretim düşmüş, esasen sucul yaşam bütünüyle tehlike altına girmiştir. Öte yandan, HES projelerinde arazinin açılması ve inşaat aşamasında yaklaşık 50-60 kişi, işletme aşamasında ise ortalama 8-10 kişiye ihtiyaç duyulduğu gerçeği ile bu yapılanma ile ciddi bir istihdam alanı yaratıldığı iddiasının gerçeği yansıtmadığı anlaşılmıştır.⁶⁶

Sosyal açıdan bakıldığında, HES'lerin yapıldıkları bölgedeki yöre halkının sosyal yaşamına yönelik ciddi etkileri olduğu görülmektedir. Halkın geçim kaynaklarının ve alışkanlarının ortadan kaldırılması ile ortaya çıkan "su göçü", göç edenleri yoksullaştırırken kent yaşamı açısından yeni sorunlar doğurmaktadır. Ayrıca, evin temizliği, evde yaşayanların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, aile fertlerinin bakılması gibi –ne yazık ki- kadın tarafından gerçekleştirilmesi toplumsal kabul görmüş uğraşlar nedeniyle kadınların yaşamı çok daha zorlaşmaktadır. HES yapımına destek verenler ile vermeyenler arasında oluşan gerilim ve öfke sonucunda toplumsal barışın bozulması da, HES'lerin sosyal etkileri arasında sayılmaktadır.⁶⁷

Bu sorunların her biri toplumsal, kültürel ve ekolojik açıdan önemlidir, ancak çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak su hakkına yönelik ayrıca değerlendirme yapmak gerekir. Zira HES'ler suyun ticarileştirilmesi çerçevesinde de çok önemli bir rol oynamaktadır. Su kullanım hakkı anlaşmalarıyla suların ve su havzalarının kullanım hakkı 49 yıllığına şirketlere devredilmekte, yurttaşların bu salara erişimi kısıtlanırken şirketlerin sermaye birikimine destek olunmaktadır.⁶⁸

Gerçekleştirilen HES projeleri sonucunda devletlerin ve şirketlerin "kamusal" nitelikteki su üzerinde kurdukları hâkimiyet artmış, doğal kaynakları ticari bir meta olarak gören anlayış yadırganmamaya başlamıştır. Devletin himaye etme eğilimli tavrı şirketlerin yeni yatırım arayışları ile birleştiğinde ortaya çıkan bu tabloda "kalkınma, enerji, içme suyu..." gibi yaldızlı kavramlar geniş bir yer kaplamaktadır. Hiç şüphesiz bu projeler kalkınma ve enerji üretimine katkıda bulunmaktadır; ancak bunlar HES'lerin suyun alınıp satılması amacına hizmet ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Ayrıca, enerji kaynağı söz konusu

---

⁶⁶ ÜRKER, Okan; ÇOBANOĞLU, Nesrin, "Türkiye'de Hidroelektrik Santraller'in Durumu (HES'ler) ve Çevre Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, 3(2), s. 68-69

⁶⁷ HAMSİCİ, a.g.e., s. 276

⁶⁸ A.g.e., s.77

olduğunda su dışında rüzgar, güneş, dalga gibi birçok alternatif bulunmaktadır ve Türkiye bu enerji kaynakları bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Oysa suyun alternatifi yoktur ve ondan vazgeçilebilmesi söz konusu dahi olamaz.

2.2.3. HES'lerde Mevcut Durum

Devlet Su İşleri'nin 2012 yılında yayınladığı rapora göre hayati bir konu olan enerji üretimi bakımından hidroelektrik enerji öncelikli olarak değerlendirilmektedir. Enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla yapıldığı ileri sürülen HES'ler konusunda geline nokta da verilen önemi net olarak yansıtmaktadır. 2014 yılı itibarıyla işletmede olan 461 HES bulunmaktadır ve bunlardan 320'si özel sektör tarafından yapılmıştır. Öte yandan inşaat çalışması süren 162, plan ve proje aşamasında 823 proje olduğu ifade edilmektedir.

Bu verileri kalkınma ve enerji üretiminde yeni bir döneme geçileceği müjdesi olarak yorumlamak mümkündür. Tabii bunun için yerel direnişleri, yöre halkının mağdur edilmesini, maliyeti tüm insanlığa yansıtılan ekolojik kayıpları ve mahkemelerin arkası kesilmek bilmeyen yürütmeyi durdurma kararlarını görmezden gelmek şarttır. Ne var ki bugün geline noktada bunu başarmak çok da kolay değildir. Başta Fındıklı, Borçka, Murgul, Ardanuç, Tokat olmak üzere pek çok bölgede halk toplanarak mitingler düzenlemektedir.⁶⁹ Yerel platformların halkı bilgilendirmesi ile artan duyarlılık HES projelerine yönelik açılan dava sayısındaki artışı da beraberinde getirmiştir. Hem yerel mahkemelerin hem de Danıştay'ın yapılanların hukuka uygun olmadığına ve çevrenin korunması hususunun göz ardı edildiğine yönelik kararları mevcuttur.⁷⁰ Özellikle, Devlet Su İşleri (DSİ) ile enerji şirketleri arasında imzalanan 49 yıllık 'su kullanım hakkı' anlaşmaları ve şirketlerin enerji üretim lisansları bakımından birçok iptal kararı verilmektedir. Hukuki incelemelerde projelerin canlı yaşayışına son verme tehlikesi bulunması, yapılan inşaat ile çıkan hafriyatın yeşil alanları görünmeyecek hale getirilmesi, kesilen ağaçların doğada ağır bir tahribata sebep olması gibi hususlar üzerinde durulmakta ve çoğunlukla yürütmeyi durdurma kararları verilmektedir.⁷¹ Ancak iptal ve yürütmeyi durdurma kararlarının ar-

---

⁶⁹ Karadenizde yapılması planlanan HES projelerine yönelik tepki ve yöre halkının mücadelesi belgesel konusu yapılmıştır. KOCAGÖZ Umut, IŞIL Özlem; "Akıntıya Karşı", Türkiye, 2012

⁷⁰ Trabzon'da Çamlı Regülatörü, Erzincan'da Gökçeköy HES projesi, Antalya'da Kürce ve Dereköy projeleri, Rize'de Alicik ve Tepe HES Projeleri iptal edilen projelerden bazılarıdır. Bu çalışma itibarıyla iptal edilen son preje Artvin Taşlıkaya HES projesidir. (Rize İdare Mahkemesi, 28 Nisan) Danıştay 14. Dairesi'nin 28.12.2011 gün ve E: 2011/9949, K..2011/5570 sayılı ve E:2011/9953, K: 2011/5369 sayılı kararları;

⁷¹ AKGEDİK, Hasan; "Danıştay Kararları Işığında Hidroelektrik Santraller", *Türkiye Adalet Aka-*

dından Bakanlık aynı projeler hakkında onay vermekten geri durmamaktadır, böylece iptal edilen projeler yeni bir yargı kararına kadar kaldığı yerden devam etmektedir.⁷²

SONUÇ

Temel hak ve hürriyetler inceleme konusu yapıldığında, teorik ve pratik değerlendirme ayrılamaz bir bütün teşkil etmektedir. İş henüz sona ulaşmamış bir hakkın inceleme konusu yapılmasına geldiğinde, bu bütüne ek olarak hak talebinin ardında yatan gereklilikler konusunda da inceleme yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada da bir insan hakkı olarak su hakkı konusu tarihsel, hukusal ve kavramsal boyutlarıyla ele alınmıştır.

İklim değişikliklerinin etkisi ve insanların hoyratça kullanımları ile kirlenen su tükenmenin eşiğine gelmiş durumdadır. Bu “kıt”lığa yönelik çözüm yolu arayışları suyun özelleştirilmesi ve su hizmetlerinin şirketler tarafından yürütülmesi kararı ile sonuçlanmıştır. Su varlıklarının piyasa koşullarına açılmasıyla kamusal değeri ortadan kaldırılan suya bir mal olma değeri atfedilmiştir. Böylece idareler de su temini açısından “kamu hizmeti veren” olmaktan çıkarak, ticari işletmeye dönüşmüşlerdir. Öte yandan suyun bölgelere göre farklılık gösteren dağılımı suyun stratejik önemini artırmış durumdadır. Geçmişte gizli yürütülen su mücadeleleri artık çok daha görünür bir hal almış, birçok toplantı ve birliklerde suların paylaşımı konuşulur olmuştur.

Bu gidişatı fark edenlerce başlatılan su hakkı mücadelesi, suyun ticari bir meta olarak kabul edilerek kâr hedeflerinin merkezine oturtulması anlayışına tepki göstermekte, dünyanın dörtte biri yeterli miktarda suya erişemez konumdayken geri kalanının eriştiği fazla suyu ticari amaçla kullanmasına karşı gelmektedir. Bu doğrultuda başlayan ve süregelen mücadele henüz sona ermiş değildir. Uluslararası topluluklarca üzerinde durulan ve hukuki metinlere yansıtılan su hakkı konusu ulusal hukuk düzenlerinde de yer edinmeye başlamıştır. Ne var ki suyun azalmasına karşılık stratejik öneminin artması aleyhe hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Su kaynaklarını ve su hizmetlerini özelleştirmeye yönelik anlaşma ve yasalar ile su kamusal alandan koparılmaya çalışılmaktadır. Bu ise su hakkı bakımından özellikle ekonomik erişilebilirliğin ortadan kalkması anlamına gelmekte ve su hakkına aykırılık teşkil etmektedir.

---

demisi Dergisi, Yıl:4, Sayı:15, Ekim-2013, s. 313

⁷² Rize'nin Senoz Vadisinde yapılmak istenen ve Danıştay 14. Dairesi'nce 'Su kullanım Hakkı Anlaşması' ve lisansı iptal edilen Kayalar HES Projesine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca olumlu karar verilmiştir.

Türkiye de su hakkı bakımından yükselen trende ayak uydurmuş su hizmetlerinin idarece sunulması uygulamasından vazgeçmiştir. Hem ambalajlama hem de hidroelektrik santraller yoluyla su özel sektörün ellerine bırakılmıştır. Etkileri henüz yeni yeni hissedilen bu durum karşısında yerel direnişler başlamış ve mücadelenin haklılığı yargı kararlarıyla da kanıtlanmıştır. Buna rağmen baraj ve hidroelektrik santral yapımı hızla sürmekte enerji elde etme bahanesine sığınılarak su kaynaklarına zarar verilmektedir.

Oysa su daha önce de ifade edildiği gibi gerek içme suyu gerekse genel kişisel ihtiyaçlar bakımından insan haklarının en merkezinde durmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler de diğer haklardan bağımsız olarak suyun temel bir insan hakkı olduğunu kabul etmiştir. Birçok ülke anayasasında ve yasalarda su hakkına ilişkin düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Ne var ki su hakkı konusunda tüm ülkelerin görüş birliği içerisinde olduğu bir tanım ya da sözleşmeden bahsetmek mümkün değildir. Soyut olarak kabul edilen su hakkı ile de etkili bir erişim sağlanamamaktadır. Bu nedenle tehdit çok daha fazla büyümeden suya ulaşmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılması için harekete geçilmeli, herkesin temiz ve yeterli suya bir insan hakkı olarak erişebilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKGEDİK, Hasan; “Danıştay Kararları Işığında Hidroelektrik Santraller”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl:4, Sayı:15, Ekim-2013

AYBOĞA, Ercan; “Yaşam Hakkı Olarak Su” (www.suhakkı.org)

AYBOĞA, Ercan; “Barajlara Eleştirel Bir Bakış”, **Türkiye’de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı**, 2012, İstanbul

AZPIAZU, Daniel; CASTRO, Jose Estaban, “Aguas Publicas: Buenos Aires in Muddled Waters”

BEKİROĞLU Ozan; “Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeni Kuralı: Karbon Ayak İzi” www.studentsgogreenproject.com

BERTRAND, Yann Arthus; “La soif du Monde” , 2012 (DVD)

BOZBEYOĞLU, Fatma; “Su Sermayedir, Sermaye Sermayedarındır!”, **Haber Bülteni** (www.jmo.org.tr)

CANGI, Arif Ali; “Ulusal ve Uluslararası yasa, sözleşme ve metinlerde “Su hak-

kı”, **Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu**, Yayına Hazırlayan: Sosyal Değişim Derneği, 2011

ÇİÇEK, Erol; “Kar mı İnsan Hakkı mı? “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkının Dava Edilebilirliği”, **TBB Dergisi**, Sayı 80, 2009

GLEICK, Peter H., “Basic Water Requirements for Human Activitiest: Meeting Basic Needs” **Water International**, 21-2

Gleick, P., Wolffi G., Chalecki , E. L. and Reyes, R. “The New Economy of Water: The Risks and Benefits of Globalization and Privatization of Fresh Water”,

Pacific Institute in Development, Environment, and Security, California,2002

GÖZLER, Kemal; **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin, 2010

GÜNEŞ, Ahmet M., “Su Kanunu Tasarısı Taslağı Üzerine Düşünceler”, **Legal Hukuk Dergisi**- Cilt: 10, Sayı:118, 2012,

HAMSİCİ, Mahmut; **Dereler ve İsyanlar**, NotaBene, Ankara, 3. Baskı, 2012

İLHAN, Akgül; **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, Su Hakkı Kampanyası, 2011

KABOĞLU, İbrahim; **Özgürlükler Hukuku**, Alfa, 1993, İstanbul,

KARTAL, Filiz; KARTAL, Filiz; “**Suyun Metalaşması Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet**”, TMMOB Su Politikaları Kongresi, TMH, 454. Sayı, 2009/2

KOCAGÖZ Umut, IŞIL Özlem; “Akıntıya Karşı”, Türkiye, 2012 (DVD)

ŞİRİN, Tolga; “Su hakkı ve Su Varlığının Korunması İçin Hukuki Dayanaklar” **Su Kanunu Tasarısı, Eleştirisi ve Alternatif Su Kanunu Tasarısı**, AYDESA, 2014

ŞİRİN, Tolga; “Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 3-4

TOPÇU, Eral; “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı”, 2009, Ankara

TUNCAELLİ, Ö. Eylem; “Bir İnsanlık Suçu Suyun Metalaştırılması”, 26 Mayıs 2008, (www.politeknik.org.tr)

TUNÇ, Hasan; “Milletlerarası Sözleşmelerin Türk İç Hukukuna Etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle ilgili Örnek Karar İncelemesi”, Sempozyum, 2000

ÜRKER, Okan; ÇOBANOĞLU, Nesrin, “Türkiye’de Hidroelektrik Santraller’in Durumu (HES’ler) ve Çevre Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, 3(2),

YÜCE, Nuran – İLHAN, “Akgün Bolivya ve Güney Afrika’da Su Hakkı Mücade-

leleri”,10 Aralık 2012 (“**Oscar Olivera ile Görüşme**” 14 Mart 2012, 14 Mart 2012, Marsilya, Fransa)

Bluwashing, Food&Water Watch; “**Şişelenmiş Su Endüstrisi**”, İngilizce Aslından Çeviren: suhakki.org, Türkiye’de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı

COHRE, **Centre On Housing Rights and Evictions**, 2004, Legal Resources for the Right to Water and Sanitation International and National Standards, Geneva, January

COHRE, **Centre On Housing Rights and Evictions**, 2008, Legal Resources for the Right to Water and Sanitation International and National Standards, 2nd Edition

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Ambalajlı İçme Suyu Sektörü, 2012

Realising the Human Rights to Water and Sanitation (Handbook)

Su Manifestosu, Türkiye Su Meclisi, Rize, 17 Ocak 2010

The Human Right to Safe Drinking Water and Sanitation in Law and Policy – Sourcebook, WASH United

The Rights to Water and Sanitation at the National Level , www.righttowater.info

Türkiye’de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Genel Bakış”, İmo Su Yapıları Kurulu (Murat Gökdemir, Murat İhsan Kömürcü, Taylan Ulaş Evcimen),

WHO, **Drinking Water and Sanitation**, 2014 Update, WHO Library Cataloguing- in- Publication Data

